

Habilitációs értekezés tézisei

Dr. Asztalos Bence DLA

**„Schuloper” és „Lehrstück”: Kurt Weill *Aki igent mond*
és Hanns Eisler *Az intézkedés* című művének
összehasonlítása**

Eszterházy Károly Egyetem

Eger

2018

HABILITÁCIÓS TÉZISEK

I. A kutatás előzményei

Az 1920-as évek végétől Brecht pedagógikus célzatú, anti-arisztotelészi vagyis nem az élvezetre, hanem a megismerésre, illetve tanításra alapuló epikus színházi koncepciójának fontos megnyilvánulása a tandrámák („Lehrstück”) műfaji kísérlete. Brecht/Weill 1930-ban írt *Aki igent mond* című iskolaoperájának 2014-es, budapesti Művészetek Palotája-beli produkciójában való személyes előadói élményem vezetett arra az elhatározásra, hogy a tandrámák megvalósult műfajkísérletével mélyrehatóbban foglalkozzam. Kutatásaim során szembesültem az *Aki igent mond* és Brecht Hanns Eislerrel írt másik tandrámája, *Az intézkedés* pedagógiai példázatának egymásra rímelésével, amelyet érdemesnek tartottam habilitációs értekezésésként feldolgozni.

Brecht/Weill *Aki igent mond*jának első magyarországi előadása a 2014-es budapesti produkció volt. Az értekezés megírásához *Az intézkedés* élő előadásának élménye – a Schauspiel Leipzig 2017-es, Enrico Lübbe rendezte produkciója – is közelebb vitt. Magyarországon Brecht/Eisler darabját nem játszották még,

azonban *Az intézkedésből* – zene nélkül – szövegrészleteket használt fel Zsótér Sándor az 1998. december 20-án a budapesti Radnóti Színházban bemutatott *Rettegés és inség (A rendszabály)* című Brecht- rendezésében.

II. Források

Az epikus színházi tándráma-konceptió értelmezésének útmutatói a Brecht színházelméleti írásait összefoglaló *Színházi tanulmányok* (Magvető, Budapest, 1969) című kiadványban megjelent jegyzetek. Brecht *Mahagonny* utáni munkáiban kísérlet történt arra, hogy a tanulságosság kapjon egyre erősebb hangsúlyt a „*kulinaritás*” rovására, vagyis hogy az élvezeti cikk tantárggyá, bizonyos intézmények pedig publikációs orgánummá fejlődjenek. Erről a folyamatról – a készülő *Aki igent mond* iskolaopera kapcsán – egy interjúban nyilatkozik Kurt Weill, amely „Aktuelles Zwiegespräch über die Schuloper zwischen Kurt Weill und Dr. Hans Fischer” címmel a *Die Musikpflege* (Verlag von Quelle & Meyer Leipzig) 1930/31-es évfolyamának első számában jelent meg. Az *Aki igent mond* és *Aki nemet mond* egymásmellettségét értelmezi Peter Szondi irodalomtudós az iker-tándrámak Suhrkamp-kiadó által közreadott

kötetének utószavában. Az értekezésben tett megfigyeléseimet, megállapításaimat fontosnak tartottam ezen forrásdokumentumokkal alátámasztani.

Az empirikus kutatások tématerületeinek kijelöléséhez nyújtott kiindulási pontot annak a vitának a jegyzőkönyve, amelyet diákok folytattak le az *Aki igent mond* egyik berlin-neuköllni, Karl-Marx-Schule-beli előadásának megtekintése után. „Protokolle von Diskussionen über den »Jasager« (Auszugweise) in der Karl-Marx-Schule, Neukölln”. in: Bertolt Brecht: *Stücke. Band IV.* (Aufbau Verlag, Berlin, 1956).

Befolyásolták az értekezés gondolatmenetét *Musik und Politik. Schriften 1924–1948* (VEB Deutscher Verlag für Musik, Leipzig, 1973) című gyűjteményes kiadványban Hanns Eisler közzétett visszaemlékezései, esztétikai és politikai nézetkifejtései. Hogy *Az intézkedésről* számottevő magyar nyelvű értékeléseket egyáltalán olvashatunk, az Albrecht Betz magyar nyelven is megjelent *Hanns Eisler. Egy formálódó kor zenéje* (Zeneműkiadó, Budapest, 1978) című könyvének, illetve Eisler *A zene értelméről és értelmetlenségéről* (Gondolat, Budapest, 1977) kötetének köszönhető.

Az értekezés a következő *Aki igent mond*-hangfelvételeket is elemzi: Düsseldorf Children Choir, Düsseldorf Chamber Orchestra,

vezényel: Siegfried Köhler, 1954; Fredonia Chamber Singers, Kammerchor der Universität Dortmund, Orchester Campus Cantat 90, vezényel: Willi Gundlach, 1990; Chor und Orchester des Alexander-von-Humboldt-Gymnasiums Konstanz, vezényel: Peter Bauer, 1991; Budapesti Fesztiválzenekar. Művészetek Palotája Fesztiválszínház Budapest, vezényel: Jankó Zsolt, 2014.

III. Módszer

Értekezésem a példázat megvalósulásának történelmi kiindulópontjait, pedagógiai, dramaturgiai, valamint zenei eszközeit és céljait vizsgálja az *Aki igent mond* és *Az intézkedés* című tandrámákban. A kutatások célja a leírt jelenségek, folyamatok, elméleti megállapítások célközönség (előadók és közönség) általi értelmezésének megismerése, illetve pedagógusképző intézmény oktatójaként, operaénekesként és zenekari zenészként tett megfigyeléseim hitelesítése. A lehetőségekhez igazodó, kétfordulós kutatások mintái megfelelnek a tandrámákkal kapcsolatba kerülő csoportok tagozódásának, és bár e minták kisméretűek, jellegüknél fogva megfelelően reprezentatívnak mondhatók. Kutatásom eredményei azt célozzák, hogy a két vizsgált művön keresztül a –

nem a közönség számára készült, de az önfejlesztésre lehetőséget adó – tandrámákról pontosabb, azok komplexitását hitelesen tükröző képet adjanak.

IV. Eredmények

A célközönség körében végzett kutatásaim a divergens vélemények egymás mellé helyezésével a szerzők által elképzelt célokat, a tandrámák megvitatását szolgálták, ugyanakkor lehetőséget adtak – elméleti megállapításokkal alátámasztva – a két mű összehasonlítására. A viták során a válaszadók jelentős része képes volt a tandrámák pedagógiai, politikai és zenei tartalmát egymástól függetlenül is kezelni. A kutatás alapján a következő tézisek fogalmazhatók meg:

1. Az *Aki igent mond* és *Az intézkedés* a közösségért hozott áldozatvállalás két feltételezett módját mutatja be. A megvalósítás technikai (pedagógiai és zenei) eszközeitől eltekintve a tanítás lényege mindkét tandrámában megegyező.
2. A tandrámák nyilvános vitára bocsátása azaz a tanulás célközönség általi megvitatása a pedagógiai példázat

mélyebb megértését segíti elő. A tapasztalatok elemzésén alapuló reflexiók összevetése lehetővé teszi a közönséget nem igénylő brechti tandróma-koncepció értelmezését, árnyalását.

3. *Az intézkedés* politikai tartalma korunk történeti távlatából már csak a tanulság ábrázolását szolgálja. A tandrómaokban a művészi tartalom a tanulság megjelenítésének eszköze, vagyis a pedagógia célok alárendeltje, ám ugyanakkor lehetséges őket egymástól függetlenül is kezelni.
4. A pedagógiai példázat zenei elemzése hozzájárul ahhoz, hogy az írói elgondolás adekvát zenei kifejezése a nevelési tevékenység eszközének legyen tekinthető.
5. Az előadók szakmai észrevételei a megvalósítás fontos technikai részleteivel egészítik ki az *Aki igent mond*ról és *Az intézkedés*ről tett elméleti megállapításokat. A kutatások valódi tapasztalatokból táplálkozó, differenciált válaszai ugyanakkor az egymás mellé állított két tandróma hasonlóságaira és különbségeire is ráirányíthatják a figyelmet.

Brecht megítélése az elmúlt közel öt évtizedben hatalmi rendszerektől függetlenül töretlen, világirodalmi jelentőségét nem kisebbiti politikai beállítottsága. Az ilyen értékelés – az utókor távlatából – példaadó lehet más világnézetet, de ezzel egyidejűleg valódi művészi értéket képviselő alkotók esetében is. Hasonló átértékelési folyamat zajlik napjainkban – de részben még várat magára – a Weill- és Eisler-életmű megítélésében is.

A munka során leginkább egy remény táplált: a hazai zenepedagógiai gyakorlatban és zenésszínházi kultúránkban előbb-utóbb igény támad arra, hogy Brecht és szerzőtársai azon művei, amelyek létezéséről az elmúlt nyolcvanöt évben legfeljebb, ha tudomást vettünk, bekerüljenek abba a körbe, mely jelenleg a *Koldusopera* és a *Mahagonny város felemelkedése és bukása* ismertségével rövidre zárul. E célkitűzéssel habilitációs értekezésem a hazai Brecht-recepció által még be nem járt utat remél megnyitni.

V. A habilitációs értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tudományos-művészeti tevékenység dokumentációja

Asztalos Bence: „'Lehrstück' az iskolai neveléshez – Brecht/Weill: Aki igent mond”. in: *Parlando*, 2018/5, (ISSN 2063-1979)

Asztalos Bence: „*Lehrstück*” a politikai-esztétikai neveléshez – Brecht/Eisler: *Az intézkedés (Die Maßnahme)*. XI. Képzés és Gyakorlat Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia. Szervező és helyszín: Kaposvári Egyetem, 2018

Asztalos Bence: *A japán Taniko-mese Brecht/Weill Aki igent mond című iskolaoperájában*. A mese interdiszciplináris megközelítései. Nemzetközi tudományos konferencia. Szervező és helyszín: Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar, 2018

Asztalos Bence: *Buddhista tanmese Brecht tandrámáiban*. II. Nemzetközi Kisgyermek-nevelési Konferencia. Szervező és helyszín: Apor Vilmos Katolikus Főiskola, 2018

Asztalos Bence: *A tandrámák műfaji kísérlete az epikus zenés színházban*. (A Magyar Tudomány Ünnepe keretében). Szervező és helyszín: Magyar Tudományos Akadémia SZAB, 2017

Asztalos Bence: *Iskolaopera és tándráma Brecht epikus zenés színházában az 1920-as, '30-as évek fordulóján*. A pedagógusképzés múltja, jelene és jövője. Jubileumi konferencia az esztergomi érseki tanítóképzés 175., az óvodapedagógus-képzés 125. és a tanárképzés 25. évfordulója alkalmából. Szervező: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK. Helyszín: Esztergom Iohanneum, 2017

Asztalos Bence: *Zene a politikai hatalom megszerzéséért – Hanns Eisler: Az intézkedés*. Nemzetközi Zenei Konferencia. Helyszín és szervező: SZTE JGYPK Ének-zene Tanszék, 2017

Asztalos Bence: „Kurt Weill: Aki igent mond.” in: Dombi Józsefné, Asztalos Bence (szerk.): *Évfordulós Művészek. Tanulmánykötet*. SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék, Szeged, 2015, 83-84.o. (ISBN 978-615-5455-13-1)

Kurt Weill: *Aki igent mond*. Budapesti Fesztiválzenekar. Millenáris Teátrum Budapest, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter, 2015. június 7.

Kurt Weill: *Aki igent mond*. Budapesti Fesztiválzenekar. Művészetek Palotája Fesztiválszínház Budapest, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter, 2014. szeptember 10.

Kurt Weill: *Aki igent mond*. Budapesti Fesztiválzenekar. Szabó Lőrinc Kéttannyelvű Általános Iskola és Gimnázium Budapest, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter, 2014. november 10.

Kurt Weill: *Aki igent mond*. Budapesti Fesztiválzenekar. Berzsenyi Dániel Gimnázium Budapest, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter 2014. november 11.

Kurt Weill: *Aki igent mond*. Budapesti Fesztiválzenekar. Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola, Gimnázium és Zeneiskola Budapest, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter, 2014. november 12.

Kurt Weill: *Aki igent mond.* Budapesti Fesztiválzenekar. Lycée Français Gustave Eiffel de Budapest, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter 2014. november 13.

Kurt Weill: *Aki igent mond.* Budapesti Fesztiválzenekar. Városmajori Gimnázium Budapest, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter, 2014. november 14.

Kurt Weill: *Aki igent mond.* Budapesti Fesztiválzenekar. MagHáz Centrum Maglód, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter, 2014. november 17.

Kurt Weill: *Aki igent mond.* Budapesti Fesztiválzenekar. American International School Budapest, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter, 2014. november 18.

Kurt Weill: *Aki igent mond.* Budapesti Fesztiválzenekar. Dr. Szepesi László Mezőgazdasági, Erdészeti Szakközépiskola Piliscsaba, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter, 2014. november 19.

Kurt Weill: *Aki igent mond.* Budapesti Fesztiválzenekar. ELTE Radnóti Miklós Gimnázium és Gyakorlóiskola Budapest, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter, 2014. november 20.

Kurt Weill: *Aki igent mond.* Budapesti Fesztiválzenekar. Ács Sportcsarnok, koncertmester: Asztalos Bence, vezényelt: Jankó Zsolt, rendezte: Novák Eszter, 2014. november 21.

Hanns Eisler: *Septett* No.1 Op.92A (Változatok amerikai gyermekdalokra), MR3 Bartók Rádió, 2011. március 9.